

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΠΡΙΛΙΟΥ, 1862.

ΤΟΜΟΣ II'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 289.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ: ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

(1685—1715)

ὑπὸ ΛΕΟΠΟΛΔΟΥ ΡΑΝΚΙΟΥ.

Μετάφρασις Π. Καλλιγᾶ.

(Συνέχ. Ἰδε φυλλάδ. 287 καὶ 288.)

Πρόσοδοι.

Ὅτε οἱ Ἐνετοὶ παρέλαβον τὴν χώραν, ἴδρυσαν εἰς τὰς 7 πρωτεύουσας, ὡς εἰς τὰς ἰταλικὰς πόλεις, ταμεία πρὸς εἰσπραξίν, ὡσεπιπολὺ ἐμμέσων φόρων ἐπὶ τοῦ οἴνου, ξακῆς, ἐλαίου, καπνοῦ καὶ ἄλατος. Κατ' ἀρχὰς ἐπετύγγανε τὸ μέτρον καὶ αἱ εἰσπράξεις δὲν ἦσαν ἀσήμαντοι (1). Ἀφοῦ ἔπαυσεν ἡ ταραχὴ τοῦ

πολέμου, ἠλαττώθησαν τοσούτον, ὥστε εἰς ἕκ τῶν ἀγγινουστέρων Ἀρμοστών, ὁ Ἄγγελος Ἐμος, προέτεινε κατ' εὐθείαν τὴν παῦσιν ἕλων τούτων τῶν τελῶν· τοῦλάχιστον ἐνήργησε νὰ μὴ ζητήσουν πλέον αὐξήσιν. Ἡ πολιτεία δὲν ἠδύνατο ἐντούτοις νὰ διοικηθῆ, ἂν δὲν εὑρίσκετο ἄλλας πόρους.

Ἢδη ἐξηγήσαμεν ἐν μέρος τῶν λοιπῶν προσόδων. Τὸ δέκατον, καταρχὰς τῶν προσκαίρων, μετὰ ταῦτα τῶν διηνεκῶν ἐμφυτεύσεων τὸ ἐνοίκιον ἐσχημάτιζον σημαντικὸν καὶ βέβαιον εἰσόδημα. Εἰς αὐτὰς τὰς σχέσεις τῆς γῆς προσετέθη ἄλλο τι.

Ἐνθυμεῖται ἕκαστος ἐκείνην τὴν παλαιὰν βουσιχὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Ὀρχομενοῦ, ἥτις διήγειρε καὶ τοῦ Λόρδου Βάρωνος τὴν περιέργειαν. Ἐξ αὐτῆς βλέπομεν, ὅτι ὁ Ὀρχομενὸς εἶχε φορβὰς ἀνηκούσας εἰς τὴν πόλιν καὶ τακτικῶς ἐμισθουμένας· μετὰ τῶν ἐκμισθωτῶν συνεννοοῦντο μετὰ ταῦτα ὅσοι ἔκαμνον χρῆσιν, δηλ. οἱ κτηνοτρόφοι (1). Ὡς εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους δημοκρατικούς χρόνους, οὕτω ἐγένετο συνεχῶς ἐν ταῖς μεγάλαις Μοναρχίαις, καὶ τοῦτο εὔρον πρὸ αὐτῶν οἱ Ἐνετοὶ ἐν Πελοποννήσῳ. Εἰς τὴν πολι-

(1) Κατὰ τὸ ἔτος 1684 ὑπῆρχον τ' ἀκόλουθα ταμεία καὶ εἰσοδήματα.

Πάτρας	43,053	Ῥεάλια.
Καστελορνέζι	35,543.	
Μεθώνη	28,875.	
Κορώνη	63,278.	
Γιαλάφα	7,658.	
Μονεμβασία	44,080.	
Ναύπλιον	37,077.	259,564 Ῥεάλια.

Εἰς τὰ ταμεία μετέβαινον φυσικῶς ἕλα, ὅσα εἰσπράττοντο

διὰ δέκατον καὶ βοσιχὴν. Ὅλοι οἱ ἀπολογισμοὶ δὲν συμφωνοῦν πρὸς ἀλλήλους. Κατὰ τὸν Ἐμον τὸ σύνολον ἤδη πρότερον ἔφθασε τὰς 280 χ. Ῥεαλίων, ἀλλὰ ἐπιεικῶς προτιμῶμεν τὴν ἀκριβεστέραν ἐκθεσιν.

(1) Bœckh. Staats haushaltung der Athener II. p. 383.

τείαν ἀνέκον αἱ νομαί, ἧτις εἶχε τοὺς ἐκμισθωτάς· καὶ μετ' αὐτῶν συνεννοῦντο οἱ κτηνοτρόφοι. Βεβαίως σημαντικὸν ἀντικείμενον, καθότι ἡ Πελοπόννησος ἤδη τότε εἶχεν ὡς σήμερον πλοῦτον πῶλον ποιμνίων. Ἀλλὰ ἔλαβον καὶ ἐδῶ χώραν παρόμοιαι δυσκολίαι ὡς εἰς τὰς ἐνοικιάσεις τῶν δεκάτων, ἐπιπίσεις τῶν ὑπηκόων καὶ ζημίαι τῆς πολιτείας. Ὁ ἔμμος εἰσήζε πάλιν βίβλικήν μεταρρύθμισιν. Διωργάνισε τέσσαρας ἐνοικιάσεις εἰς τὰς τέσσαρας ἐπαρχίας καὶ κατώρθωσε, διάσημος οἰκία, δίδουσα ἐλπίδα ἀσφαλοῦς πληρωμῆς, ἢ ἀναλάβῃ ἐκάστην τούτων. Τί συνέβη περαιτέρω δὲν εὐρίσκομεν, βεβαιῶναι μόνον ὅτι ὁ διοργανισμὸς οὗτος εὐχαριστεῖ τοὺς ὑπηκόους καὶ ἀποβαίνει ὡφέλιμος εἰς τὸ ταμεῖον (1).

Πολὺ σημαντικώτερον ἀντικείμενον ἐσχημάτιζεν, ὡς ἕκαστος δύναται νὰ στοχασθῇ, τὸ ἅλας.

Αἱ ἀκτὰί τῆς Πελοποννήσου προσφέρουν σημαντικὸν πλοῦτον θαλασσοῦ ἁλατος. Ἐν τῇ λίμνῃ τῆς Θέρμιδος ἐφθανε μόνον νὰ καταβοῦν καὶ νὰ ἐξάξουν αὐτὸ διὰ κανίστρων πρὸς ἕκθεσιν ἐπὶ τοῦ μικροῦ ἀμμόδου ἰσθμοῦ, ὅστις χωρίζει τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῆς λίμνης, καὶ ἦτον ἤδη χρῆσιμον (2). Εἰς ἄλλα μέρη εὐρίσκονται πολλάι ἄλλαι ἀλικαί. Οἱ ἔνστοι ἐκλείσαν αὐτάς καὶ μόνου τοῦ ἁλατος τῆς Θέρμιδος καὶ τῆς Καμινίτζης ἐν Ἀχαΐᾳ ἐπέτρεπον τὴν χρῆσιν. Κατὰ τοῦτο ἦτο διπλοῦς ὁ σκοπός.

Ἐπειδὴ ἡ ἔνστιξ δὲν παρήγαγεν ἅλας καὶ ἐξώθεν ἠγόραζε τὸ ἀναγκαῖον, ἐδοκίμασαν νὰ εἰσάξουν τὸ ἑλληνικόν, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ πληρῶσιν. Διὰ τοῦτο διηρέθη εἰς δύο εἶδη τὸ ἅλας τῆς Θέρμιδος καὶ τὸ καλλίτερον προσδιωρίσθη διὰ τὴν ἔνστιξιν. Ἐλλειψίς κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ποσὸν δὲν ὑ-

(1) Ὁ φόρος ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἔνστιξιν, *erbatico e pascolo*. Non mi avanzerà qui giammai, λέγει ὁ ἔμμος, a ripetere, quale sia stata la regolazione, perché tutto è presente alla memoria dell' eccone. Senato, onde basterà qui solo aggiungere i due boni effetti che anno partorito queste massime, la concordia e consolazione dei sudditi con il notabile vantaggio della cassa.

(2) Gradenigo. S'osservano per gran portento della natura le saline che sono situate a Thermis nel territorio di Napoli di Romania, essendovi un stagno d' acqua salsa separato dal mare in una spiaggia larga tre passi incirca, in cui fermandosi superficialmente il sale nell' estate per la forza dell' ardor del sole senza verun impiego dell' arte, piombando poi di notte tempo al fondo, vi s' introducono le persone e l' estraggono con le coffe. Riesce di singular bianchezza, ma non di tutta perfettione; mentre colandosi in quel stagno varii rivoli d' acque prodotti e dalle pioggie e sorgenti, conducendo seco nel corso qualche portione di terra da' campi coltivati che circondano le saline, le vanno atterrando, e nello stesso tempo debilitano la forza dell' acqua salsa con sommo detrimento di quel importante prodotto. — Ricordarei riverentemente la diversione di quell' acque dolci in altra parte e di lasciar incolta quella poca porzione di terreno che vi sta contiguo, acciò restando soldata la terra non potessero le pioggie o altri accidenti moverla e condurla nel stagno. Φαίνεται ὅτι ἠκολούθησαν αὐτὴν τὴν συμβουλήν.

πῆρχεν. Ὁ Γριμάνης ἔλαβεν εἰς ἓν ἔτος 36 γ. κανίστρων τῆς καλλιτέρας ποιότητος καὶ 20,892 τῆς δευτέρας, πρὸς 420 λίτρας τὸ κανίστρον. Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ἐν ἔνστιξ δὲν ἤρρεσε πολὺ τὸ ἅλας τῆς Πελοποννήσου. Εὐρίσκω ὅτι καταρχὰς ἐδοκίμασαν βελτίωσιν, ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν γέγνηται πλέον λόγος.

Ἐξ ἐναντίας ἡ πώλησις τοῦ ἁλατος ἐν Πελοποννήσῳ ἦτο πολὺ σημαντικὴ. Ἡ δημοκρατία ὠκειοποιήθη τὸ μονοπόλιον, εἶχε δὲ ὅκτω ἐνοικιαστάς, οἵτινες διήρουν τὴν χώραν εἰς ὅκτω περιφερείας καὶ ἡ τιμὴ προσδιωρίσθη πρὸς δύο σολδία τὴν λίτραν.

Ὅσον καὶ ἂν ἦτο μετρία αὕτη ἡ τιμὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ μεγάλην κατάχρησιν. Οἱ Τούρκοι εἶχον ἐπίσης ἀρθονίαν ἁλατος εἰς τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτοὺς παράλια καὶ ἐδίδον αὐτὸ εἰς μετριοτέραν τιμὴν. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ κάτοικοι ἐφθανε νὰ καταβοῦν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ ἐφοδιασθοῦν ὅσον ἐχρειάζοντο (1). Ζημιούμενοι ἐκ τούτου οἱ ἐνοικιασταί, δὲν ἦτο θαῦμα ἂν ἐγίνοντο ἐνοχοὶ παρανομιῶν διὰ νὰ διατηρηθοῦν. Ἐπετρέπησαν εἰς αὐτοὺς κατ' οἶκον ἐρευνᾶν καὶ συνέβαινε ἢ ἀντιποιῶνται ὡς λαθρεμπόριον τὸ εἰσαγόμενον ἐξ ἄλλης ἐπαρχίας ἅλας. Ἀνυπόφορος ἐφαινότο εἰς τοὺς κατοίκους ἡ ὑποχρέωσις νὰ λαμβάνουν τὸ ἅλας ἐκ τῆς κατοικίας τοῦ ἐνοικιαστοῦ τῆς περιφερείας, εἰς ἣν ἀνήκον. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθησαν δυσχερεῖσαι καὶ τὰ ταμεῖα δὲν ὠφελοῦντο περισσύτερον. Τὸ εἰσπραχθὲν ποσὸν ἦτον ἄνευ ἀναλογίας, ὡς πρὸς τὴν ἐξόδουσιν, ἧτις ἔπρεπε νὰ εἶναι σημαντικὴ ἕνεκα τῆς μεγάλης κτηνοτροφίας.

Ἐν πολλοῖς βλέπομεν ποίου ἀποφασιστικοῦ φρονήματος ἦτον ὁ Γριμάνης, ὅστις καὶ ἐδῶ προέτεινε γενικὸν μέτρον. Ἦθελε νὰ ὑποχρεώσῃ ἐκάστην οἰκογένειαν ἢ ἀγοράσῃ ἀπὸ τοῦ δημοσίου ὀρισμένον ποσὸν ἁλατος κατὰ τὴν ὑποθετικὴν ἀνάγκην. Ἐροδοῖτο ἐντούτοις ἡ βουλή, μὴ διεγείρῃ διὰ τοιοῦτου βεβιαίου μέτρον τὴν γενικὴν δυσχερεῖσιν καὶ δὲν ἐνέδωκεν.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Γριμάνην ὁ ἔμμος ὑπέβαλε μετριοτέρας καὶ ἀθωοτέρας προτάσεις. Πρῶτον συνέβουλεσε νὰ ἐνώσουν εἰς μίαν τὰς ὅκτω ἐνοικιάσεις. Τοῦλάχιστον τοιοῦτοτρόπως δὲν ὑπῆρχε πλέον τὸ ἀτόπημα τῆς λεγομένης λαθρεμπορίας ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν, καὶ ὁ χωρικὸς ἠδύνατο ἢ ἀγοράσῃ τὸ ἀναγκαῖον, ὅπου εἶχε τὰς ὑποθέσεις. Ταυτοχρόνως παρετήρησεν ὁ ἔμμος, ὅτι προτιμώτερον εἶναι νὰ καταβιδάσουν τὴν τιμὴν καὶ, ὅ,τι ἐφαίνετο ὅτι ἀποβάλλουν, θέλει ἀποδώσει ἡ γενικὴ ἐξόδουσις δι' ἄλλης ὁδοῦ.

Ἐν ἔνστιξ εὐρον αὐταὶ αἱ προτάσεις τὴν δεξιῶσιν, ἧς ἦσαν ἄξιαι. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, πάντοτε διὰ τῆς συνήθους προνοίας καὶ βραδύτητος, προώδευσαν εἰς

(2) Emo. Il litorale del regno ne gela l'estate nelle parti grebanose una grande copia, del quale se ne provvedono territorii interi.

τὴν ἐνώσειν τῶν ἐνοικιάσεων τοῦ ἄλατος. Εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν ἤθελον μόνον ἓνα ἐργολάβον· καὶ τοῦτο ἐνηργήθη ἐν Λακεδαιμονίᾳ καὶ Ῥωμαϊκῇ. Ἡ βουλὴ ἠρώτησε τὸν Λορεδανόν, τί φρονεῖ περὶ τῆς ἐκπτώσεως τῆς τιμῆς, ὅστις ὅμως δὲν ἦτο τόσον ἀποφασιστικῶς ὡς ὁ Ἔμος. Ἐποθεῖτο σημαντικὴν ζήτησιν τοῦ ταμείου καὶ ἤθελε πρῶτον ν' ἀκούσῃ τὴν γνώμην τῶν ἐνοικιαστῶν.

Ἐν τούτοις ὁ Λορεδανὸς ἐπενόησεν ἄλλο μέτρον, τὸ καλλίτερον, τὸ ὅπερ οὐκ ἔδυνάτο νὰ δοθῇ.

Ὅτε πρόκειτο νὰ πλειστηριασθῇ ἡ ἐνοικίασις Γαστούνης καὶ Καρυταίνης, ἠρνήθησαν οἱ ἐργολάβοι ν' ἀναδεχθῶν ἐκ νέου τὴν ἐπιχείρησιν. Διακήρυτταν ὅτι δὲν ἔδυνάτο νὰ διατηρηθῶν, καθότι ὅλοι οἱ κάτοικοι κυρίως τῆς Καρυταίνης ἐφωδιάζοντο ἀλλαγῶθεν. Πρὸς τούτοις οὐδεὶς ἄλλος ἐνεφανίζετο προθύμως.

Τότε προσεκάλεσεν ὁ Λορεδανὸς τοὺς προϊσταμένους τῆς διοικήσεως· ἐξέθεσεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπορίαν καὶ τῶντι κατέπεισεν αὐτοὺς, συναίνεσαι τῶν προϋχόντων τῶν χωρίων, νὰ λάθουν κατὰ συνέχειαν δύο ἔτη, πρὸς 1200 Στάρα τὸ ἔτος, ἅλας τῶν ἐνοικιαστῶν τοῦ δημοσίου, τοῦτο δὲ τὸ ποσὸν ἔμελλε νὰ διανεμηθῇ εἰς τὰ χωρία κατὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν καὶ νὰ πληρωθῇ (1). Διὰ τὴν προκειμένην περίστασιν ἦτον ἀναμφιβόλως προσφορώτατον τὸ μέτρον. Οὐ μόνον ἐπέτυχεν ἡ ἐνοικίασις, ὅπως ἤθελετο, ἀλλὰ ἐχρησίμευεν ὡς παράδειγμα διὰ τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ὁ Λορεδανὸς ἐλπίζει γενικὴν μίμησιν καθότι, ὡς λέγει « ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λαοῦ ἔχει πολλὴν ἰσχὺν τὸ παράδειγμα. »

Κατὰ τινὰ τρόπον ἔμελλε νὰ πληρωθῇ ὁ σκοπὸς τοῦ Γριμάνου, ὥστε ἐκάστη οἰκογένεια νὰ λάβῃ ὀρισμένον μέτρον ἁλατος παρὰ τοῦ δημοσίου. Ἦθελε πληρωθῇ ἐν τούτοις ἀλλέως, παρ' ὅπως ἐστοχάσθη. Οὐχὶ διὰ δυναστικῆς πράξεως, ἥτις ἔπρεπε νὰ ἐγείρῃ κηρύματα καὶ ἀντίστασιν, ἀλλὰ δι' ἐλευθέρως συμφωνίας, ἀσφαλιζούσης ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἑκδοκίαν καὶ ἐνισχυούσης τὰ δεσμὰ τῆς πολιτείας.

Καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα τέλη ἐγίναν τροποποιήσεις· διὸ αἱ ἐνοικιάσεις ὀρίσθησαν εἰς ἕκαστον κλάδον κατὰ τῆς τέσσαρας ἐπαρχίας, καὶ ὁ Ἔμος ἐζήτησε πλήρη διαχείρισιν τοῦ μονοπωλίου τοῦ καπνοῦ (2)· ἀλλ' αὐτὰ δὲν ἔχουν ἰκανὴν σημασίαν, ὥστε νὰ ἐνδιατρίψωμεν.

(1) Αἱ λέξεις τοῦ Λορεδανοῦ con comparto formato a bisogno di ogni villaggio.

(2) Ὁ Ἔμος ὑποβάλλει τὴν ἐξῆς διὰ τὴν διοίκησιν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς περίεργον πρότασιν· Che tutti i tabachi, che si raccolgessero nel regno, dovessero passare nelle mani dell'appaltatore pagando ai villici un tal prezzo obbligato, e questo pure venderlo alla minuta a valor limitato con quel vantaggio della compra che fosse creduto proprio. Τὸν περισσεύοντα καπνὸν θέλει μετὰ ταῦτα νὰ μεταφέρῃ εἰς Ἐνετίαν.

Περὶ τοῦ φόρου τῆς σταθμεύσεως τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ θέλωμεν εἰπεῖ μετὰ ταῦτα.

Ἄν προσπαθήσωμεν, νὰ εὑρωμεν πόσον συνεποσῶντο αἱ πρόσουδι συνάμα, θέλωμεν ἀπαντήσαι τοὺς πλέον διαφέροντας ὑπολογισμούς.

Ὁ καλὸς Γριμάνης, ὅστις πρῶτος κατὰ τὴν εἰρήνην ἐγνώρισεν τὸ πλῆθος τῶν πόρων τῆς χώρας ταύτης, ἠρίθμηται τὸ εἰσόδημα μέχρι 605,490 Ρεαλ. Δι' ἀσχυρίζεται ὅτι πολλὰ ἀντικείμενα δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν καὶ νομίζει ὅτι θέλει φθάσει ἢ πρόσουδος τὸ ἑκατομμύριον, ἀν' ἀκολουθήσων τὰς προτάσεις του.

Γνωρίζομεν ἤδη πόσον ἤπατήθη εἰς τοὺς ὑπολογισμούς. Τὸ τρίτον τούτων τῶν προσόδων ἦτο μόνον ἐν τοῖς βιβλίοις καὶ δὲν ἔδυνάτο ποτὲ νὰ εἰσπραχθῇ. Ὁ Ἔμος εὔρεν εἰσόδημα 400 χ. Ρεαλ. Ἄν ἤθελε ν' ἀναδιβάσῃ αὐτὸ, ἐχρεώσται νὰ μετριάσῃ πρὸ πάντων τὰς ἀπαιτήσεις αὐτοῦ. Τέλος βεβαιώνει, ὅτι ἐκοπίασε πολὺ νὰ φθάσῃ τὰ 464, 548 Ρεαλ.

Κατὰ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ μάρτυρος τούτου δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὡς βεβαίους αὐτοὺς τοὺς ἀριθμοὺς, οἵτινες σχηματίζουν τὴν βᾶσιν διὰ τὸ ἐξῆς. Κατὰ τὰ τρία ἔτη τῆς διοικήσεως τοῦ Λορεδανοῦ τὸ εἰσόδημα ἦτο·

1708	500,194
1709	493,341
1710	500,501 Ρεαλ.

Τὸ περιπλέον ὑπὲρ τὰ ποσὰ τοῦ Ἔμου ἐξηγεῖται εὐκόλως, καθότι ἡ καλλιέργεια, τὸ δέκατον καὶ τὸ ἐνοίκιον τῶν διηνεκῶν ἐμφυτεύσεων καθημέραν ἤξανον. Διὰ τοὺς τελευταίους χρόνους μᾶς λείπουν ἀκριβέστεραι πληροφορίαι, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα ν' ἀμφισβάζωμεν, ὅτι τὸ εἰσόδημα ἔμελλε ν' αὐξήσῃ, καθόσον ὅλαι αἱ σχέσεις τῆς χώρας τακτικῶς ἐβελτιούντο.

Ἐκ τούτου τοῦ ποσοῦ ἐδαπανῶντο εἰς τὸ ἐσωτερικὸν 250 χ. Ρεαλίων τακτικῶς καὶ 30 ἐκτάκτως, εἰς μισθὸν στρατοῦ, ἐπισκευὴν φρουρίων καὶ λοιπά.

Εἶναι ἀπάτη νὰ νομίζωμεν ὅτι τὸ περισσεῦον ἐστέλλετο εἰς Ἐνετίαν. Ἡ διοίκησις ἔλων τῶν ὑπερβαλλασίων χωρῶν τῆς δημοκρατίας ἦτον εἰς στενὴν σχέσιν μετὰ τοῦ ταμείου τοῦ στόλου καὶ ὁ στόλαρχος ἐζήτει ἄμεσον ἐπιβράβην ἐπὶ τῆς διοικήσεως. Μέχρι τοῦ Γριμάνου ἐλάμβανε συνεχῶς ἡ διοίκησις τῆς Πελοποννήσου ἐπιχορηγήσεις ἐξ αὐτοῦ τοῦ ταμείου, τώρα δὲ ἐπέστρεφε πάλιν εἰς αὐτὸ τὸ περίσσειμα (1).

Δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ τοῦτο ὡς ἀποκτωμένη εἰς τὴν Ἐνετίαν ὡς ἔλεγα διὰ τῆς χρήσεως τῆς χώρας.

(2) Ὁ Λορεδανὸς ὁμιλεῖ περὶ τῶν οικονομικῶν αὐτοῦ καὶ προσθέτει· Col qual risparmio e coll' aumento sopradetto mi si facilito il modo di somministrar l' avanzo nel qual avevo trovato li presidii e la cavalleria, corrispondet all' armata più dell' assegnamento, e lasciar al successore più di reali 24m. Βλέπομεν ὅτι δὲν ἐπτελλέται εἰς Ἐνετίαν.

Ὁ στόλος ὑπερασπίζετο τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐκαθάριζε τὴν θάλασσαν ἀπὸ τῶν πειρατῶν.

Ἐμπόριον.

Βεβαίως ὑπῆρχον περιστάσεις, καθ' ἃς τὸ συμφέρον τῆς μητροπόλεως δὲν συμφώνει ἐντελῶς πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἐπαρχίας.

Τὸ ἔμπόριον τῆς Πελοποννήσου ἦτο μέχρι τοῦδε πολὺ εὐτελές. Ἀνταλλαγή ὑπῆρχε μετὰ τῶν γειτονευσουσῶν τουρκικῶν ἐπαρχιῶν μεταξὺ Μεσσηνίας καὶ Βαρβαρίας, Μονεμβασίας καὶ Ἀλεξανδρείας (Αἴγυπτ.), Ναυπλίας καὶ Ἀρχιπελάγους καὶ ὀλίγον μεταξὺ Ἀχαΐας καὶ τῶν Ἰονίων νήσων.

Εὐκόλως νομίζει τις ὅτι ὁ σύνδεσμος μετὰ τῆς Ἑνετίας, κυρίως σημαντικῆς εἰς τὸ ἔμπόριον, ἐμελλε νὰ ἐμφυχώσῃ τὸ τῆς Πελοποννήσου, ἧτις προσέφερε πολλὰ καὶ ἀξιόλογα προϊόντα, ἔριον, βαμβάκιον, μετὰξην, δημητριακὰ, ἔλαιον, σταφίδα, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ τελευταία μακρὰν τῆς πληθῆος καὶ τελειότητος, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε μετὰ ταῦτα, παρίσταται μόνον μεταξὺ ἄλλων—δέρματα (κορδοδάμα), κηρὸν καὶ λ. Τὶ δὲν περιεμύνητο ἐκ τοιαύτης ἀφθόνου παραγωγῆς καὶ τῆς εὐτυχοῦς θέσεως τῆς χώρας ὑπὸ προσεκτικὴν καὶ ἐπιτηδεύειαν διοίκησιν;

Ἐδῶ ἐντούτοις συνεκρούετο τὸ συμφέρον καὶ ἡ βελτίωσις τῆς χώρας πρὸς τὰς ἐξεις καὶ τὰς προλήψεις τῶν Ἑνετῶν.

Ἡ Ἑνετία μετεχειρίζετο τὰς κατακτήσεις κατὰ τὰ ἀξιώματα τῆς παλαιᾶς περὶ ἀποικιῶν πολιτικῆς, δηλ. ὅσον εἶδοντο εἰς τὴν νὰ συγκεντρώσῃ τὸ ἔμπόριον εἰς τὴν μητρόπολιν, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ ἐνεργῆται μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου.

Εἶναι φανερόν, ὅτι ἂν τοῦτο τὸ σύστημα εἰσπαύετο ἀμέσως ἐν Πελοποννήσῳ, ἀπ' ἀρχῆς τὸ ἔμπόριον ἐξουθενούτο.

Τοῦτο ἔγινε γνωστὸν, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἀπέβη ὁ περιορισμὸς τοσοῦτον ἀνεκτέλεστος, ὥστε ἐδόθη ἄδεια.

Ἡ φύσις τῆς ἀδείας δὲν ἄφινε νὰ στερεωθῇ τὸ ἔμπόριον, διότι ἕκαστος ἐφοβείτο τὴν ἀνάκλησιν. Ἐβουλήθησαν ἐν τούτοις καὶ ὅλοι οἱ ἄρμοστοὶ ἐζήτησαν ἐπιμόνως τὴν διατήρησιν αὐτῆς. « Ἡ κυρίως πηγή τῆς » εὐπορίας, λέγει ὁ Γριμάνης, εἶναι τὸ ἔμπόριον καὶ » μόνη ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀσφάλεια προσιθάζουν αὐτὴν » ἡ τελευταία ἤρτηται ἐκ τῆς κατὰ θάλασσαν ἀ- » κωλουσίας, ἡ δὲ πρώτη ἐκ τῆς πανταχόθεν ἀνεμ- » ποδίστου κυκλοφορίας τῆς μεταλλαγῆς. Τὰ τέλη » τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς προσφέρουν πολὺ » ἀνώτερον ὄφελος τῆς δεσμεύσεως τῆς συγκοινων- » νίας διὰ τῆς μητροπόλεως. »

Ἡ προσοχὴ διευθύνετο εἰς εὐκόλυνσιν τῆς συγκοινωνίας τῆς θαλάσσης, εἰς περιορισμὸν τῆς εἰσαγω-

γῆς καὶ ἐμφυχώσιν τῆς βιομηχανίας. Ὅλα ὅμως ἦσαν πρῶται ἀπόπειραι.

Ἐπὶ Γριμάνου ἐζήτησεν ὁ Ροβέλλης, ἀρχαῖος συνταγματάρχης, νὰ διοργανίσῃ ταχυδρομεῖς ἐσωτερικὰ, τὰ ὁποῖα διὰ τῶν νήσων νὰ συνδέωνται μετὰ τῆς μητροπόλεως, ὠκοδόμησεν ἐν Ναυπλίῳ, Κορίνθῳ καὶ ἀλλαχοῦ καταστήματα καὶ ὁπωσοῦν ἐβαλλεν εἰς ἔργον τὴν ἐπιχείρησιν κατὰ δυστυχίαν ὅμως ἀπέθανε πρὸ τῆς ἐνάρξεως. Ἡ βουλή καὶ οἱ ἄρμοστοὶ ἐφρόντισαν καὶ περὶ τούτου (1).

Ὁ κύριος σκοπὸς ἦτο νὰ προάξουν τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου, τὴν ὁποίαν εὐρον ἐδῶ μᾶλλον, παρὰ εἰς ἄλλα τουρκικὰ μέρη παρημελημένην.

Καταρχὰς εἰσῆχθησαν κλήματα ἐκ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, μετὰ ταῦτα δὲ ἐκ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ τῆς Ἠπείρου. Ἀνάξιον ἐφαίνετο εἰς τοὺς Ἑνετοὺς, ἔχοντας πρόσφορον διὰ τὴν ἀμπελοφυτεῖαν γῆν, ν' ἀγοράζουσιν ἐξώθεν τὸν οἶνον (2). Κατὰ πρῶτον ἐφρόντισαν νὰ γίνουν νέαι φυτεῖαι καὶ ἤδη ὁ ἔμμος εὐρεν αὐτὰς τόσον προκεχωρημένας, ὥστε ἐν ὀλίγῳ ἐμελλον νὰ δώσουν πέραν τῆς ἀνάγκης (3). Παρῆλθεν ἐν τούτοις καιρὸς ἕως ὅτου τοῦλάχιστον οἱ ξένοι, οἱ ἐλθόντες μετὰ τοῦ στόλου εἰς Ναύπλιον καὶ τῶν στρατευμάτων, νὰ συνηθίσουν τὸν ἐγχώριον οἶνον. Διὰ νὰ ἐμφυχώσουν τὴν καλλιέργειαν καὶ χρῆσιν τοῦ ἐντοπίου, ἐπέβαλλον βαρὺ τέλος εἰσαγωγῆς ἐπὶ ξένων οἶνων. Εἶναι ὀφθαλμοφανές ὅτι ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἡ μεγάλη παραγωγὴ τῆς σταφίδος, ἧτις ἐχρημάτισε μετὰ ταῦτα τόσον ἐπωφελῆς (4).

(1) Informazione lasciata da Grimani al successore Monto. L'ucmo. Senato, conosciuto il molto servizio che era per ritrarsene, comandò fossero estese le diligenze tutte per rinvenire persona capace di dar incaminamento all' effetto. Τὸ ταχυδρομεῖον ἐξηκολούθησε τοῦλάχιστον ἐν Κορίνθῳ.

(2) Πρὸ πάντων ὁ Γραδένιγος ἐπιμένει. Per mio riverentissimo parere crederei punto salutare da riflettersi per la disposizione degli ordini, acciò fossero moltiplicate le viti, mentre per tal mancanza concorrendovi della Francia, regno di Napoli, Sicilia et Arcipelago molti bastimenti con vini, li vendono a prezzi rigorosi ed asportano dall' armate e dalle piazze in paesi stranieri somme rilevanti. Τὸ πεδῖον τοῦ Νησίου συσταίνει ὁ Γραδένιγος διὰ ῥίζιον.

(3) Ema. Dopo l'acquisto si è dilatata la coltura delle viti a segno che fra pochi anni ne fornirà oltre il bisogno.

(4) O Beaujour tableau du commerce de la Grèce I. p. 205. δίδει διεξοδικὴν περιγραφὴν τῆς καλλιέργειας τοῦ κλήματος καὶ τῆς σταφυλῆς. Ἀισχυρίζεται ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1580 μετέχθη ἐκ Νάξου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Δὲν δύναται ν' ἀντιταίνω, διότι δὲν φανερόναι πόθεν ἐξάγει τὰς ἐρεύνας. Τοῦτο εἶναι βέβαιον ἐν τούτοις, ὅτι ὅτε εἰσῆλθον οἱ Ἑνετοὶ, ἡ ἀμπελοφυτεῖα ἦτον εἰς λυπηρὰν κατάστασιν καὶ ἡ σταφὶς ἀναφέρεται πολὺ ἐν παροῦσιν. Ὀλίγον ἐξοδεύεται τὸ προϊόν τοῦτο εἰς τὴν μεσημβρίαν καὶ μεταφέρεται εἰς τὴν Ἄρκτον, εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν. Ἡ ζήτησις ἔγινε σημαντικὴ κατὰ τὸν 18 αἰῶνα· καὶ τότε ὠφελήθη ὁ Τούρκος ἐκ τῆς ἀμπελοφυτείας, τὴν ὁποίαν εἰσῆγαγεν ὁ Ἑνετός.

Καὶ τεχνουργίαν ἐσκέφθησαν νὰ εἰσάξουν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἡ πρώτη σκέψις ἦτο πάντοτε νὰ ἐφοδιάσουν τοὺς κατοίκους εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἰδίων ἀναγκῶν, ἀλλὰ ἐνωρὶς συνέλαβον καὶ ὑψηλότερα σχέδια. Ὁ Γριμάνης ἔτρεφε τὴν ἐλπίδα δι' ἀνεγέρσεως καταστημάτων ἐν Πελοποννήσῳ νὰ ἐναντιωθῆ εἰς τὴν παρακμὴν, καθ' ἣν εὕρισκετο ἡ μεταλλαγή μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ὡς πρὸς τὰ προϊόντα τῆς Ἑνετίας. Ἐσκέφθη ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει προετιμῶντο τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα τῆς Χίου, ἐνῶ ἡ μέταξα ἦτο τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐντεῦθεν μετεκομίζετο ἐκ τούτου συνεπέραναν ὅτι ἠδύνατο νὰ οἰκιοποιηθοῦν τὴν παραγωγὴν κατορθόνοντες ἐν Πελοποννήσῳ ὑφάσματα ἀπαράλλακτα πρὸς ἐκεῖνα τῆς Χίου καὶ τότε ἠδύνατο νὰ τὰ πωλήσουν ἀναντιβῆθως εἰς μικροτέραν τιμὴν. Οὐ μόνον ἔκαμε περὶ τούτου πρότασιν εἰς τὴν Βουλὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς προὔχοντά τινα τῆς Πελοποννήσου, ὅστις μετέβη δι' ὀλίγους μῆνας εἰς τὴν Χίον, ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ φέρῃ τέσσαρας τεχνίτας εἰς Μεθώνην, ὑποσχέθη δὲ νὰ προικοδοτήσῃ αὐτοὺς ἀκίνητα κτήματα (1). — Ὁ Γριμάνης ἀνεχώρησε, πρὶν ἐνεργηθῆ τὸ σχέδιον. — Ὀλίγον μετὰ ταῦτα εὕρισκομεν ἐντούτοις νέους κατοίκους ἐκ τῆς Χίου ἐν Μεθώνῃ, συστήσαντας μεταξουργεῖα.

Ἦτο μόλα ταῦτα ἀκόμη μακρὰν τοῦ νὰ λάβουν πλήρη πρῶδον αὐταὶ αἰδοικυμί. Τὰ τεχνουργεῖα τῆς Ἑνετίας ἐνωρὶς ἔδειξαν ζήλοτυπίαν κατ' ἐκείνων τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐδόθη διαταγή νὰ φέρεται ἐκ τῶν ἐγχωρίων προϊόντων τοῦλάχιστον τὸ ἔλαιον εἰς τὴν μητρόπολιν καὶ ἐκεῖ νὰ πωλῆται εἰσῆχθησαν δὲ καὶ ἄλλοι περιορισμοὶ τοῦ ἐμπορίου.

Ἐξ αἰτίας τούτου οἱ ἄγγλοι καὶ γάλλοι ἔμποροι, αἵτινες ἔμελλον νὰ ἔλθουν εἰς τὴν Πελοπόννησον, εὕρισκοντες ὅ,τι ἤθελον ἐπίσης καὶ ἐν ταῖς τουρκικαῖς ἐπαρχίαις, ὅπου ἦσαν ὀλιγώτεραι στενοχωρίαι, ἐστράφησαν ἐκεῖ καὶ οἱ κάτοικοι ἐστερήθησαν τῆς ἐξοδεύσεως, τὴν ὁποίαν ἡ συγκοινωνία μετὰ τῆς Ἑνετίας δὲν ἠδύνατο ν' ἀντικαταστήσῃ.

Ἡ δυσἀρέσκεια κῦξανε καὶ διότι ἐν Ἑνετίᾳ ἐδέχοντο τὸ χρυσοῦν νόμισμα (τζεκίνιον) εἰς ὀλιγωτέραν τιμὴν παρὰ ἐν Ἀνατολῇ.

Λίαν ζωηρῶς ὑπέβαλον περὶ τούτου παρατηρήσεις οἱ Ἀρμισταὶ, πλὴν οὔτε τὸ σύστημα ἠδυνήθη ἐντελῶς νὰ ἐνεργηθῆ, οὔτε τ' ἀτοπήματα, ὅσα ἐντεῦθεν προέκυπτον, ἐθεραπεύθησαν.

Ἐν τοιαύτῃ μετεώρῳ θέσει ἦτο τὸ ἐμπόριον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Ἑνετικῆς διοικήσεως.

Κοινότητες.

Οἱ Ἑνετοὶ δὲν ἠδύνατο ν' ἀποφύγουν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἰδίων θεσμῶν ἐν Πελοποννήσῳ, ὡς ἀπαντῶμεν τῶνόντι.

Ἐδυσχεραίνετο ἐντεῦθεν τὸ πρόβλημα, καθότι δὲν προέκειτο πλέον μόνον νὰ μετχειρισθοῦν ἐπιτηδεῖως τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ ταῦτοχρόνως, ἂν κατωρθούτο ὁ τοιοῦτος σκοπὸς διὰ θεσμῶν τῆς Ἑνετίας, ἐνῶ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν ἠγνοεῖτο ἐπὶ τῶν κατοίκων καὶ τῆς χώρας.

Τὴν ἀρίστην ἔχων πρόθεσιν ὁ Μωρωζίνης ἀμέσως μετὰ τὴν κατάκτησιν ἐσχημάτισε διοργανισμοὺς πόλεων, ὅπως ἦτο σύνηθες ἐν Ἑλλαις ἐπαρχίαις τῆς Ἑνετίας, καὶ ἐν πάσῃ κυριευομένη πόλει συνεκρότησε συνέδριον πρὸς ἐκλογὴν ἀρχῶν, καὶ διορισμὸν ὑπαλλήλων, ἀπολαμβάνον σημαντικὰ προνόμια (1).

ἠδύνατο ν' ἀμφισβητηθῆ, ἂν ἦτο κατάλληλον τὸ μέτρον τοῦτο, καθότι διαφέρει νὰ προστάτευσθουν κερτημένα δικαιώματα καὶ νὰ δημιουργηθοῦν προνόμια.

Ἐπὶ τῶν προνομιοῦχων παρατηροῦμεν εὐθὺς τὴν κλίσιν πρὸς καταδυνάστευσιν συμπολιτῶν, καὶ κώλυσιν τῆς ἀναπτύξεως. Οὕτω ἐχρημάτισαν ἐπιτηδεῖσαι νὰ οἰκιοποιηθοῦν ὠφελείας κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ ἐδάφους, διὰ τῶν ὁποίων μετὰ ταῦτα πολὺ αὐστηρῶς μετεχειρίσθησαν τοὺς κατὰ πρᾶκλῃσιν κατόχους τῆς γῆς, ὥστε οἱ Ἀρμισταὶ εἶχον ἐπ' αὐτῶν ἀτενὲς βλέμμα.

Ἐπίσης ἐγεννήθη παράδοξος ἀμιλλα μεταξὺ τῶν χωρίων. Ἐκαστος ἐζήτει νὰ εἶναι δημοκρατία ὀλόκληρος καὶ πᾶς πύργος, πᾶσα κώμη ἐζήτει ἐξαιρετικὰ δικαιώματα. Πολλὰ προσέφερον χρήματα, ὥστε νὰ ἔχουν ἐντὸς τῶν τειχῶν εὐγενῆ Ἑνετῶν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα δὲν εἶχον νὰ πληρώσουν (2).

Μόλις ἔπαυσαν αὐτὰς τὰς ἀταξίας οἱ Ἑνετοὶ, ἀποφασίζοντες νὰ μὴ χορηγῶνται εἰς κώμην δικαιώματα πόλεως, καὶ ἀμέσως ἐγεννήθη νέα ἀταξία ἐκ τῆς πρώτης.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων ἐνεγράφοντο εἰς τὰς πόλεις, οἰκιοποιούμενοι τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν, μολονότι ἐκτὸς εἶχον κατοικίαν. Ἦθελεν εἶναι τοῦτο παράλογον, ἂν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου δὲν ἀπῆλ-

(1) Conosciuto il gran bene che potria ritrarsene, non mancai di promoverlo, ma con circospetta avvertenza, avendo con uno di quei primati ch'ebbe permissione di trasferirsi per qualche mesi a Scio, concertato che quatro di quei mastri in tal arte afflassero ad uno ad uno senz' osservazione per trasportar il domicilio in Modon con certezza d'essere in conveniente maniera provveduti di beni.

(1) Ὁ Γριμάνης προέτεινε περιορισμοὺς ἔλων τούτων τῶν προνομίων καὶ ἔπεμψεν ἔγγραφον περὶ τούτου εἰς Ἑνετίαν, τὸ ὅποσον δὲν εἶδον.

(2) Emo. Poche furono te comunità nel principio institute dal sermo. Morosini; ma entrando facilmente negli uomini e piu che in tutti nei Greci la tentazione di sollevarsi sopra gli altri, ogni castello quasi, ogni terra trovò mezzi per erigersi in republica, tutto consecrando alla propria ambizione i pochi e rozzi abitanti.

λαττε προσωπικών βαρῶν, ὀχληρῶν εἰς τὸν χωρικόν, οἷον τῆς σταθμεύσεως τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ὁ Γριμάνης προσδιώρισεν ἀνά δεκάκοτῶ οἰκογενεῖας νὰ χρηγοῦν τροφὴν ἑνὸς στρατιώτου.

Διὰ τὸ ἀποφύγον κυρίως αὐτὴν τὴν ἀγγάρευσιν, ἡ γωνίζοντο τοσοῦτον τὸ ἀποκτῆσαι τὰ προνόμια τῆς πόλεως, καὶ ὅσον ἠϋξάνεν ὁ ἀριθμὸς τῶν προνομιούχων, τόσον ἐπαχθεστέρα ἐγένετο ἡ ἀγγάρευσιν κατὰ φυσικὸν λόγον.

Μόναι ἔμενον οἱ ἐνδεέστατοι καὶ κατσειντρίθοντο εἰς ὀλοκλήρου (1).

Δικαίως εἰς ἄνδρα, ὁποῖος ἦτον ὁ Ἔμος, ἐφαίνετο ἀνυπόφορος ἢ κατὰχρησις. Διέταξεν ἀπολύτως νὰ φέρουν ὅλοι χωρὶς ἐξαιρέσειν τὴν ἀγγάρευσιν καθόσον εἶχον κατοικίαν ἐκτὸς τῶν πόλεων· καὶ ἡ Βουλὴ εἶχε συλλάβει τὴν ἀπόφασιν νὰ καθυποβάλλῃ συγχρόνως καὶ τοὺς κατοικοῦς τούτων.

Αἱ πόλεις ἐπέμενον εἰς τὰ οἰκεῖα προνόμια, τὰ ὅποια δὲν ἠδύναντο πλέον τὸ ἀφαιρεθῆναι, ἀφοῦ ἐδόθησαν, καὶ ἐκκινῶν τὴν παρατήρησιν, ὅτι δὲν εὐρίσκοντο εἰς τὴν θέσιν τῶν προσελθόντων ἐξω κατοίκων, οἵτινες ἐνεγράφησαν μετὰ τὴν διάταξιν τῆς ἀγγαρεύσεως καὶ ἐπομένως δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἐλευθερωθῶν.

Ὁ Λορεδανὸς ἐνόμισε τολμηρὸν νὰ καταργηθῇ προνόμιον καὶ ἐκ δευτέρου ἐπορεύθη εἰς Ἐνετίαν τὰς παρατηρήσεις τῶν πόλεων.

Ἐξ ἐναντίας ἐπαυσε παρευθὺς τὴν ἐγγραφήν καὶ ἐζήτησε νὰ καταστήσῃ εἰς τοὺς χωρικοὺς τὸ βῆρος ἐλαφρότερον, μάλιστα τοὺς ἀπὸ τῆς τῆς ὑποχρεώσεως νὰ χρηγοῦν ἄχυρα καὶ ξύλα καύσιμα. Τώρα τοῦλάχιστον ἦσαν περιορισμένα τὰ προνόμια, προσδιωρισμένον τὸ ποσὸν τῶν πόλεων, καὶ μόναι οἱ πραγματικῶς πολῖται μέτοχοι δικαιωμάτων ἀστικῶν καὶ, ἂν ἐν γένει ὁ διοργανισμὸς τῶν κοινοτήτων προσέφερε πολιτικὸν ὄφελος, ἠδύναντο τώρα νὰ χρηγησῇ αὐτὸ ἄνευ γενικῆς βλάβης.

Διαχείρισις τῆς δικαιοσύνης.

Περίεργον εἶναι πῶς δικιμῆς ἀνεπτύχθη ἀστικὴ ὑπεροψία μετὰ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ὅστις ἴσως ἐπέτρεπε προσωπικὴν ὑπεροχὴν, ἀλλὰ δὲν ἀνεγνώριζε βαθμοὺς καὶ πολιτικὰς διαφοράς. Τὴν αὐτὴν παρίστανον ἀντίθεσιν αἱ βιαιότητες τῆς τουρκικῆς διαχειρίσεως τῆς δικαιοσύνης, ἀγνοούσης πᾶσαν διαδικασίαν, καὶ ὁ νέος διοργανισμὸς, ὅστις διήγειρε παρευθὺς ἀπίστευτον πάθος διὰ δίκας καὶ δικαστικὰς διενέξεις.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ σύστημα τῆς Ἐνετίας πολὺ

συντέλει εἰς τοῦτο. Οἱ εὐγενεῖς, ἐπιτατραχημένοι τὴν διαχείρισιν τῆς δικαιοσύνης, ἐννοούσαν ὀλίγον. Ἡ Βουλὴ τῶν δέκα ἀπῆται νὰ φέρουν μεθ' ἑαυτῶν γραμματεῖς ἔχοντας γνώσεις καὶ καλὴν διαγωγὴν· ἀλλὰ ἐν γένει ἤρχοντο μόναι καὶ ἐδέχοντο τὴν πρῶτον τυχόντα (1).

Οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνας περιέπεσαν εἰς χεῖρας τούτων τῶν γραμματέων καὶ τῶν μικρῶν δικηγόρων, οἵτινες ὡσεπιτοπλείστον ἤρχοντο διὰ τῶν ἰονίων νήσων, ἦσαν δὲ ἀμφοτέροι λίαν περκαπλήτιστοι καὶ μὴ δυνάμενοι ἀλλοῦ νὰ προσδεύσων, κατέφευγον ἐδῶ ἢ διὰ ἐγκλημά τι. Οἱ δικηγόροι ἀνεθέρμαινον παλαιὰς ἀπικιτήσεις, ἔφερον σοφίσματα καὶ συνέπλεον τοὺς ἀμαθεῖς εἰς δίκας, τὰς ὁποίας ὁ γραμματεὺς παρέτεινε κατ' ἀρέσκειαν (2).

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνας ἠμολούθηον εὐχαρίστως αὐτὴν τὴν ἀταξίαν. Φιλόνεικον ἔθνος, λέγει ὁ Ἔμος, ἐν τῇ ἐκδικήσει ἀνηλεῆς, καὶ ἀκάματον εἰς ἐρεσχέλους προτάσεις. Ὅλα περιπλέκοντο εἰς πικρὰς καὶ ἀδιεξόδους ἐριδομαχίας.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο πολὺ φυσικόν. Οἱ πλουσιώτεροι, οἵτινες εἶχον νὰ ἐξοδεύσων περισσύτερα, συνήθως ἐκέρδαινον τὴν δίκην καὶ μὴ φοβούμενοί τι, ἄφινον εἰς τὰ πάθη καὶ εἰς τὴν ἐκδίκησιν τὸν χαλινόν, ὥστε αἱ καταπίεσεις ἠϋξάνον σημαντικά.

Οἱ Ἐνετοὶ ἐζήτουν νὰ παύσων αὐτὰ τὰ ἀτοπήματα, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἦτο πολὺ δύσκολον. Ἀνάγκη ὑπῆρχε νόμων καὶ ἀνθρώπων καλῆς προαιρέσεως.

Εἰς τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας ὑπῆρχον θέσιμα καὶ αἱ προγενέστεραι ἀποφάσεις ἐχρησίμευσον ὡς κανὼν εἰς τὰς νέας. Εἰς τὴν Πελοπόννησον οὔτε θέσιμα οὔτε ἐμπειρία ὑπῆρχον.

Κατέγειναν νὰ εἰσάξων θέσιμα καὶ νὰ ὑποβάλλων τὴν ἐκλογὴν τῶν κατωτέρων ὑπαλλήλων εἰς τινὰς ὄρους ἐγγυωμένους τὴν εὐθύτητα, πρᾶγμα τόσον σπουδαῖον διὰ πᾶσαν κυβέρνησιν, ἔσον ἐκ τῆς διαγωγῆς τῶν ὑπαλλήλων ἤρτεται ἡ δυσαρέσκεια ἢ ἡ εὐχαρίστησις τῶν ὑπηκόων (3). Πρὶν ὅμως ἐκτελεσθῆ τοῦτο, τὸ πᾶν ἐκρέματο ἐκ τοῦ γενικοῦ ἄρμο-

(1) Corner. Vedo ad ogni modo de' representanti comparir alla carica o senza ministro o con ministro tolto dalle isole, che poi ponendosi a spaleggiare li adderenti e loro traffichi causa il danno e la mormorazione de' sudditi.

(2) Grimani. Fomentavano i forestieri indiscreti o gli isolani accarti i litigi e cavilli, e approfittandosi esorbitantemente dell' ignoranza de' popoli e protraendo ad arte l'espedizione o inviluppandole in maniera che talvolta più rilevavano le spese che l'importar della causa.

(3) Corner. Fu parto della sovrana sapienza il decreto d' astingere i ministri a giurar le cancellerie e dar le piezzarie solite, che rimase applaudito da ogni genere di persone, considerandosi questo per l'unico freno all' estorsioni che venivano praticate.

(1) Emo. L' aggravio, con la copia al sommo estesa dei aggregati alla cittadinanza, era caduto sopra pochi e questi affatto impotenti, onde divenne anche intolerabile.

στοῦ. Ὁ Γριμάνης διηγείται πόσον ἐκοπίασε περιηγούμενος τὰς ἐπαρχίας, πόσον ἡμέραν καὶ νύκτα ἤκουεν ἐκθέσεις, ἀπεράσισε καὶ ἐτιμωροῦσε, καὶ πόσον ἔθελεν εἶναι εἰς τοὺς ὑπηκόους ἐπιθυμητόν, ἀνευ τῆς διεξοδικότητος τῶν γραφῶν καὶ δικηγόρων, καὶ ἰδίως διὰ τὰς μυστικὰς δαπάνας, αἵτινες δὲν ἔχουν ἔνομα, ἀλλὰ εἶναι αἱ βαρύτεραι, νὰ τελειώνουν τὰς ὑποθέσεις (1). Οὕτω ἠκολούθησαν καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ καὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους δὲν εὐρίσκομεν πλέον τινόντι τὰ παράπονα. Ἐντούτοις τὰ ἀτοπήματα διήρκεσαν βεβαίως εἰσέτι, καθότι εἶχον ἀνάγκην ἄλλης θεραπείας ἢ τῆς δοθείσης.

Γενικὴ ἀσφάλεια.

Ἐπεικῶς ἐρωτῶμεν ἐπὶ τούτων περιστάσεων, ἂν οἱ Ἕνετοὶ ἐπέτυχον νὰ κρατοῦν καθαροὺς τοὺς δρόμους καὶ νὰ προστατεύουν εἰσέτι τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησαν.

Ἡ φύσις τῶν πραγμάτων συνεπέφερον ὥστε καταρχὰς ὑπῆρχε μεγάλη δυσκολία. Μετανάσται παντὸς εἶδους κατέλαβον ἑδάφους, ἐλήστευον τοὺς διαβάτας καὶ ἤρπαζον ἰδιωτικὴν καὶ δημόσιον περιουσίαν. Ὀλόκληροι συμμορίαί, Ρουμελιώται, Πελοποννήσιοι, λειποτάκται τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ, συνήλθον καὶ ἀντεστάθησαν εἰς τὴν δημόσιον δύναμιν. Ὅτε διωργάνισαν τοὺς ἀγροφύλακας (meidani), ἕνεκα τῆς γενικῆς ἐλλείψεως πάσης ἀσφαλείας, οἱ φύλακες μετέρχοντο αὐτοὶ οἱ ἴδιοι βιαιότητος (2).

Ὁ Γριμάνης εὗρε μόνον μέσον ἐναντίον τῶσαύτης ἀταξίας τὴν μετὰ τῶν χωρίων συνεννόησιν.

Αὐτὰ ὑπεχρεώθησαν νὰ διατηροῦν τὸ ἴδιον ἑδάφος καθαρὸν κακούργων καὶ νὰ συμμερίζωνται καὶ ἀποζημιώνουν τὴν ἐξ αὐτῶν βλάβην. Εἰς τὸν Ἄρμωστὴν ἔδωκαν ἐγγύησιν καὶ μετεχειρίσθησαν τὰ διανεμηθέντα ὄπλα, διὰ νὰ ἐνωθοῦν ὑπὸ ἓνα ἀρχηγὸν κατὰ τῶν φαυλοβίων (malviventi). Ὅπου ἐπρόκειτο νὰ φυλάξουν δεινὰς θέσεις καὶ διὰ τὸ μὴ ἀσφαλῆς περιβοήτους, ἐλαμβάνετο τέλος παρὰ τῶν διαβατῶν (3).

(1) Grimani. Io non ho mancato di trasferirmi in tutte le parti o terminar un così lungo giro anche nei rigori del verno senza riguardo ad incomodi o patimenti, etc.

(2) Grimani. Rare volte fu fermato un ladro che non fosse meidano.

(3) Ὁ Γριμάνης ἀναφέρει μίαν περίπτωσιν μετ' ἰδιαιτέρας εὐχαριστίας καὶ διεξοδικότητος. Al passo di Macripai in Messenia, ch' è continuamente frequentato perchè apre la comunicazione a tutte l' altre provincie, ed altrettanto pericoloso perchè s' estende in bosco con angusti e difficili sentieri, come sotto Turchi erano i villaggi contigui tenuti di guardarlo e col tocco di tamburo avvertir le persone quando le strade eran insidiate, per il che godevano l' esenzioni oltre quanto gli era permesso riscuotere da ogni passeggero; io con la voluntaria offerta de' villaggi circonvicini e col vincolo delle piezzarie ho loro ingiunto l' incarico di custodir il passo medesimo in numero di sin ottanta e più ancora se il bisogno lo ricercasse, senza però

Διὰ νὰ ἐξαλείψῃ τοὺς ληστὰς ἀνίχνευσεν ὁ Γριμάνης τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε μετεχειρίσθη ὁ Πάπας Σίξτος κατὰ τῶν κακούργων. Τοὺς διήρκεσε μετὰ τῶν, συνεχώρησε τοὺς μετανοοῦντας, ἔθεσε τιμὴν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν σκληρογνώμωνων καὶ κατέπεισε διὰ καλῆς συνεννοήσεως μετὰ τῶν πλησίον τουρκικῶν ἀρχηγῶν νὰ ματαιώσῃ τὴν φυγὴν εἰς τὸ τουρκικὸν ἑδάφος. Ἐπέτυχε πρὸς τούτοις νὰ παύσῃ τὰς μεγάλας ληστείας, πρατταμένας ἀναφανδόν.

Μεταγενεστέρως εὐρίσκομεν πολὺ εἰρημικωτέραν καὶ ἀποχρόντως ἀσφαλῆ κατάστασιν. Ὁ Λορεδανὸς νομίζει ὅτι ἀρκεῖ νὰ δειχθῇ αὐστηρὸς εἰς τὰς παρεμπιπτούσας περιστάσεις καὶ δίδει παράδειγμα τῆς αὐστηρότητος ταύτης.

Οἱ χωρικοὶ Ἰσαρίου, Βόστας καὶ Γουσχωρίου, ἐγκυχώμενοι εἰς τὴν δύσβατον θέσιν τῶν χωρίων ἐπὶ τῶν ἑρέων, κατελήστευσαν καὶ κατέσφαττον ἐν Μεσσηνίᾳ οὐδὲν ὠφέλησεν, ὅτι ἐστερήθησαν τῶν κορυφαίων, ὅθεν ὁ Λορεδανὸς ἀπεράσισε τὴν ἐκτόπισιν εἰς τὸ πεδῖον τῆς Καρυταίνης δίδων τόσον ἑδάφος, ὅσον εἶχον ἐπὶ τῶν ἑρέων, καὶ ἐτοποθέτησε πλησίον τάγμα λογχοφόρων πρὸς φύλαξιν.

Ἐν γένει ἐγινε τόση ἡσυχία, ὥστε πάλιν ἀποκατεστάθησαν οἱ ἀγροφύλακες (meidani) καὶ αὐτὴ ἡ προφύλαξις ἔρκει ἐντελῶς.

Ὁ Σαγρέδος βεβαιώνει ὅτι διώκησεν ἐν ἄκρῃ ἡσυχίᾳ καὶ δὲν εὗρεν ἀφορμὴν νὰ ἐφαρμόσῃ ἐκτάκτους ποινάς.

Μανιάται.

Ἐδῶ εἶναι ἤδη τύπος νὰ ἐμιλήσωμεν περὶ Μανιατῶν, οἵτινες πολλάκις ἐθεωρήθησαν ὡς λησταὶ καὶ ἐν γένει καθίστανον περὶ ἑαυτοὺς ζῆραν καὶ θάλασσαν ἐπικινδύνους.

Δὲν θέλω νὰ ἐρευνήσω τὴν προγενεστέραν ἱστορίαν καὶ τὴν λακωνικὴν καταγωγὴν των διὰ τῶσων μεταβολῶν τῆς παγκοσμίου τύχης καὶ ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς αὐτοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους πολὺν χρόνον κατὰ συνέχειαν ἐπλήροσαν χαράτζι, ἐστάθησαν ἱκανοὶ νὰ διατηρήσουν ἐσωτερικὴν τινα ἀνεξαρτησίαν.

Κατὰ πρῶτον περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 15. αἰῶνος εὐρίσκομεν αὐτοὺς ἀπολαμβάνοντας ἀληθῆ ἀνεξαρτησίαν.

Τότε ὅτε οἱ Μαυροβουνιώται, οἱ Κλεμεντινοὶ καὶ τόσα ἄλλα ἔθνη σλαβικῆς καὶ ἀλβανικῆς καταγωγῆς ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας Ὀθωμανῶν Σαντζακβείδων καὶ Τιμαρλί, ἠκολούθησεν τὸ αὐτὸ παράδειγμα καὶ οἱ Μανιάται.

averle accordata esenzione imaginabile, ma la sola mercede di due gazette per ogn' uno a cavallo e quattro per ogni uomo; con ché si è assicurato il transito e rimessa la libertà del commercio senza aggravio alcuno di Vra. Sà.

Ἐπαυσαν τουτέστι νὰ πληρῶνουν τὸ χαράτζι, συνέδεσαν μυστικὰ σχέσεις μετὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ ἀπέκτησαν ὅπλα. Ὡς λέγει Ἐνετός τις πλοίαρχος, κατὰ τὸ ἔτος 1615 ἤριθμουν περίπου 6000 ἄνδρας ἱκανοὺς νὰ φέρουν ὅπλα· αὐτὸς βεβαιώνει ὅτι 5000 ἐξ αὐτῶν εἶχον ξίφη καὶ πυροβάλα, χίλιοι δὲ τόξα (1).

Τότε ὡς καὶ μετὰ ταῦτα δὲν εἶχον γενικὸν ἀρχηγόν, ὑπῆρχον ὅμως τινὲς κορυφαῖοι ὑπερέχοντες καὶ ἡ Μάνη εἶχεν ἤδη σχέσεις μετὰ τῆς Εὐρώπης. Ἐνετοὶ καὶ Ἰσπανοὶ συναγωνίζοντο νὰ τοὺς κερδήσουν καὶ ἀντενῆργουν, ἀλλ' οὐδεὶς τούτων ἦτον εἰς κατάστασιν νὰ πράξῃ τι ὑπὲρ τῶν Μανιατῶν.

Ποσάκις οἱ Μανιάται ἐπολέμησαν περὶ ζωῆς κατὰ Ὀθωμανῶν! ποτὲ μὲν νικηταί, ποτὲ δὲ νικώμενοι, πάντοτε ἦσαν ἐν ἐπαναστάσει. Κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα εὐρίσκομεν αὐτοὺς ἀνηλεεῖς πειρατάς· οὐκ εἰς τὸ σκάφος, τὸ προσεγγίζον τὰ παράλια αὐτῶν καὶ αὐτοὶ οἱ καλόγηροι, μονάζοντες ἐν ταῖς σπηλαίοις τῆς παραλίας ἢ τῶν ὑψηλῶν βουνῶν, ὠδήγουν εἰς ἀρπαγὴν. Λαμβάνουν ἀπόφασιν ἐπὶ τέλους σπουδαίαν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐναντίον αὐτῶν καὶ ἀνεγείρουν φρουρία πρὸ τῆς χώρας, ἐνῶ δὲ ἐτοιμάζονται νὰ μεταναστεύσουν μέρος τῶν Μανιατῶν, πάλιν ἐπέρχονται συνδυασμοὶ, οἵτινες χορηγοῦν κρείττονα εὐκαιρίαν ἢ μακρὰ διάρκειαν τοῦ κρητικοῦ πολέμου, ὅστις ἐπισχόλει ὅλους μακρὰν τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἑλλάδα Ὀθωμανοὺς, ἦτον εὐτυχία διὰ τοὺς Μανιάτας καὶ, ὡς εἶδαμεν, εἶχον μέρος εἰς τὰς πρώτας νίκας τῶν Ἐνετῶν ἐν Πελοποννήσῳ.

Τοῦτο εἶδεν εἰς τοὺς Μανιάτας ἐλευθερωτέραν καὶ ἀνεξαρτητοτέραν θέσιν ἀπέναντι τῶν Ἐνετῶν. Ἦσαν ἐλεύθεροι φάρων, ὅσους ἔφεραν ἡ λοιπὴ χώρα, καὶ αὐτῶν τῶν δεκάτων καὶ ἐν γένει ἐπλήρουν μικρὸν ποσόν, τὸ ὅποιον ὠνόμαζαν Μακτοῦ, ὡς ἀναγνώρισιν τῆς κυριαρχίας. Τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἐνετῶν ἀρμολογῶν ἀναγνώριζον καθόσον μόνον ἤρρεσεν εἰς αὐτούς (2).

(1) Relazione di Antonio Ciavranò, capitano delle galere di guardia all' isola di Corfu 1613. 18 Marzo (Archivio Veneto) Βεβαιώνει ὅτι ἔλαβον τὰ ὅπλα — ricovate da pochi anni in qua parte dalle galere di ponente — parte comprate da chi gli ha comprate da Venezia. 1612 ἦλθε μὲ ἰσπανικὴν ἐντολήν ὁ Βαλδοβίνος δὲ Μόντε καὶ ἔφερεν εἰς αὐτοὺς χρήματα· μετὰ λίγον ὁ ἱππότης Ἰάκωβος, ὅστις ἔμεινεν ὀλίγον χρόνον ἐν Οὐτῶλμ καὶ ὑπεσχέθη τὴν ἀνέγερσιν φρουρίου εἰς ἓνα τῶν λιμένων αὐτῶν, κατόπιν δὲ ἦλθεν ὁ Κιουδράνος, ὅστις ἔδωκε νὰ ἐννοήσουν ὅτι οἱ Ἰσπανοὶ ἔρχονται μετὰ κατακτητικῶν λόγων, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα θέλουν κυβερνήσει διὰ σκληρῆς καὶ βαρέας πράξεως, τοὺς συνεδούλευσε δὲ ὡς ἐκφράζεται a vivere quieti per non irritare il gran Signore alla loro ruina. Ὅτι οἱ Μανιάται ἐδοῦθησαν τοὺς Ἐνετοὺς κατὰ τὸ 1570 προσβαλλόντας τὸ Κάστρον τῆς Μάνης (ὡς λέγει ὁ Μάνσος. Sparta III. 44. 442) ὁ Παρούτης δὲν ἀναφέρει.

(2) Molino. Possedono in figura apparente il genio feroce e dedito all' armi, ma in essenza mi fu permesso discernerli ver-

Ἡ διοίκησις τῶν Ἐνετῶν ὑπέφερεν ἐκ τούτου τινὰς δυσαρρεσκείας. Πρῶτον διότι καὶ οἱ γείτονες ἀπήτουν τὰ προνόμια καὶ ὁ Γριμάνης ἐκοπίασε πολὺ νὰ ἐκβιάσῃ τὴν πληρωμὴν τοῦ δεκάτου ἐκ τῶν πέριξ χωρίων Μαντινας, Σέλινα, Ιανίτζα, τὰ ὅποια τῶντι εἶχον λάθει τὰ ὅπλα μετὰ τῶν Μανιατῶν, μάλιστα ὑπεχρεώθη, ν' ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς πάσης ἄλλης χορηγίσεως καὶ τὸ δέκατον μετηλλάχθη ἀμέσως εἰς ἐγγειον εἰσφορὰν πληρονομένην εἰς χρήματα, ἀλλέως δὲν συγκατένευον ποτὲ οἱ προὔχοντες.

Τὸ δεύτερον καὶ κύριον ὅμως ἦτον, ὅτι αἱ Ἐνετοὶ πολλάκις ἐν Μάνη δὲν εὕρισκον ὑπακοήν. Οἱ Μανιάται δὲν ἔπραττον μόνον ληστείας ἐκτὸς τῆς ἰδίας περιφερείας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους κατὰ συνέχειαν ἐμάχοντο. Ἦσαν διηρημένοι εἰς φατρίας, ὀλόκληρα γένη κατεστράφησαν καὶ ἐξωλοθροῦθησαν χωρία, καὶ οἱ Ἐνετοὶ δὲν εἶχον δύναμιν νὰ διαχειρισθῶν τὸ δίκαιον καὶ τὴν δικαιοσύνην ἐντὸς αὐτῆς τῆς ἐλευθέρας φυλῆς. Οἱ προσκαλούμενοι δὲν ἐνεφανίζοντο, ἢ οἱ καταδικαζόμενοι εἰς ἐξορίαν οὐδέποτε ἔφευγον ἐκ τῆς χώρας καὶ ἡ ἀδυναμία τῶν νόμων ἠρέθιζεν εἰς νέας βικιοπραγίας.

Οἱ Ἐνετοὶ δὲν ἀπεράσισον τὴν χρῆσιν τῆς βίας, καθότι οἱ Μανιάται εἶχον πολλὰς ἐκδουλεύσεις καὶ ἡ ἐκβίασις ἐντὸς τῶν βουνῶν ἦτον ἀμφίβολος. Ἐνόμιζον ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχουν ὅλα δι' ἐπιτηδειότητος καὶ συντηῆς μεγαλοψυχίας.

Μεταξὺ τῆς ἀγρίας συγκρούσεως τῶν φατριῶν ὁ Γριμάνης παρενέβη καὶ εἶναι ἀξιοπερίεργον νὰ μάθωμεν παρ' αὐτοῦ, τί ἔπραξεν. « Ἰακῶβον θέσιν, λέγει, ὁ ἦτις ἐξ ἑνὸς μέρους ἀνήγγελλε παράβλεψιν, ἐξ ἄλλου ἀυστηρότητα καὶ ταυτοχρόνως περιστοιχίσθην μεθ' ὅλης τῆς λαμπρότητος τοῦ ἀξιώματος. Ἄνευ ἀντιστάσεως ἦλθον πρὸς ἀπάντησιν ἐκ τῶν μυστικωτέρων κρυψανῶν. Δὲν μ' ἐφάνη ἀρμόδιον νὰ τιμωρήσω πολλοὺς, διότι πραγματικῶς ἦσαν ὅλοι ἐπίσης ἐνοχοὶ· μὲ ἤρκει νὰ κατευνάσω τὰς διχονοίας, νὰ πείσω αὐτοὺς ν' ἀποδώσουν ἀμοιβαίως ὅ,τι ἤρπαζον ἀπ' ἀλλήλων καὶ νὰ ἐπιστρέψουν τὴν λαφυραγωγίαν, τὴν ὅποιαν ἔπραξαν ἐπὶ γαλλικοῦ πλοίου πρὸ ὀλίγου. Διὰ μεγάλων ἐγγυήσεων ἐξη-

sati nella rapacità o continuate rapine, coprendosi col manto della bravura per soggettar in mentita guisa i più vili al timore e ritrarre dalla codardia il divisato vantaggio: dovendo però aver luoco quella verità, che è madre dell' fatto, dirò che a misura delle premure li trovai sempre pronti e disposti verso la carica, che debolmente sostenevo; onde per la pratica concessami da lunga esperienza suppono fermamente, che la fedeltà loro in qualità de' sudditti della Sta Vra si estenda, a quella misura che seco porta l' interesse che li circonda, nè muteranno opinione, quando vedano la situazione loro non mai capace per cambiar aspetti. — Grimani. Più d' ogn' altra provincia trovai in iscompiglio la Maina, ch' indomita sin sotto Turchi poteva dirsi emancipata dall' ubidienza di Vra Sta.

» σφαιρίσθην περί τῆς περικιτέρω ὑπακοῆς αὐτῶν, καί
» οὕτω ὁ τόπος, ὅστις ἦτο καταρχὰς ὁ ἀνησυχώτε-
» ρος, ἔγεινεν ἐν συντόμῳ ὁ ἡτυχώτερος ὕλων.»

Ὁ Λορεδανὸς εἶχεν ἄλλην δυσκολίαν μετ' αὐτῶν. Ἡ πληρωμὴ τῆς πρὸς ἀναγνώρισιν προσότητος εἶχε διακοπὴν πολλάκις, ἐντούτοις πάντοτε εἶχε χῶρον. Ἐπὶ τέλους τινὲς προσετώτες ἀνεκάλυψαν, ὡς ἐνόμιζαν, ὅτι τὸ προνόμιον, τὸ ὅποιον ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὁ Μωρωζίνης, ἀπῆλλαττεν αὐτοὺς πάσης χορηγήσεως, ἐπομένως καὶ αὐτῆς. Ὅλοι οἱ κορυφαῖοι τῶν κοινοτήτων κατεπέισθησαν εὐκόλως καὶ ἀπεράσισαν νὰ μὴ ἐξακολουθήσουν πλέον. Ὁ Λορεδανὸς ἐγνώρισεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἄλλο μέτρον, εἰμὴ τῆς πραότητος καὶ συμβιβαστικῶν (1). Βεβαιώνει, ὅτι μόνον διὰ φιλικῶν καὶ ἐπιτηδείων τρόπων καὶ κυρίως διὰ τῶν συμπαιθεῖων τοῦ Νικολάου Μῆλι, ἀρμοστοῦ τῆς ἐπαρχίας, κατώρθωσε τὸν σκοπὸν. Εἶναι τῶντι πολὺ, ὅτι ἐπέτυχεν. Οἱ Μανιάται ἐπέισθησαν περὶ τῆς ἀδίκου ἀπαιτήσεως αὐτῶν, καὶ ἐζήτησαν συγχώρησιν, ἐπλήρωσαν δὲ τὰ καθυστερούμενα, καὶ ὑπεχρεώθησαν διὰ τὸ ἐξῆς. Τὸ ἔγγραφον περὶ τούτου, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν προσετώτων, κατετέθη εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Λακωνίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps par M. Guizot. Paris 1861 tom. 4me. Ἡτοι ὑπομνήματα πρὸς χρῆσιν τῆς συγχρόνου ἱστορίας ὑπὸ τοῦ Κ. Γιζώτου. Παρίσιος 1861 τόμ. Δ.

Τῶν πολιτισμοτάτων τούτων ἀποκαλύψεων ἐξεδόθη πρό τινας καὶ ὁ τέταρτος τόμος, περιλαμβάνων τὸν πολιτικὸν βίον τοῦ ἐξόχου αὐτοῦ συγγραφέως ἀπὸ τοῦ 1832 μέχρι τοῦ 1840 ἔτους. Καὶ ἐν αὐτῷ διακρίνονται, εἰς ὑπέρτερον ἴσως μάλιστα βαθμὸν, ὁ χαρακτήρ καὶ τὰ προτερήματα τοῦ λόγου ἃ ἀπαντῶνται εἰς πάντα τὰ φιλολογικὰ ἔργα τοῦ Κ. Γιζώτου, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς τρεῖς προηγουμένους τόμους τῶν ἀπομνημονευμάτων, φράσις σύντονος καὶ συνεσφιγμένη, ἀπεικονίζουσα βαθεῖαν φρένα καὶ ἐμψυγῆ, τέχνη, σαφήνεια καὶ χάρις περὶ τὴν ἐκθεσιν εἰς τινὰ μέρη μέχρι περιπαθείας χωροῦσα, καὶ λόγος πολλάκις ἀποφθεγματικὸς, ἰσχυρὰς πεποιθήσεις ἐμφαινῶν, ἃς ἐνεπέδωσε μελέτη καὶ πείρα.

(1) Per reprimere la contumacia loro non era accessibile la forza, protetti dalla situazione del paese horrido ed alpestre con recessi impenetrabili; per il che mai essi hanno patita intiera soggezione di sudditi in qualsivisia cambiamento di dominio. Ho peto dovuto servirmi di destre e soavi maniere.

Ἄλλ' ὅ,τι μάλλον τῆς φιλολογικῆς ἀξίας ἐνδιαφέρει τὸν σπουδαιολογοῦντα ἀναγνώστην, εἶναι ἡ εἰλικρίνεια ἣτις ἐμφαίνεται καθ' ὅλην τὴν συγγραφὴν περὶ τε τὴν ἐξιστόρησιν τῶν πράξεων τοῦ πρωταγωνιστοῦ, καὶ περὶ τὴν κατάδειξιν τῶν κινήσαντων αὐτὰς ἐλατηρίων. Εἰς τὴν εὐθύτητα τῶν ἰδίων προθέσεων ἐρειδόμενος ὁ ἀκέραιος πολιτικὸς ἀνὴρ, ἀπαξιοῖ τὰ τεχνάσματα πρὸς ἀπόκρυψιν καὶ τῶν ἐσχάτων μυθῶν τῆς ἑαυτοῦ συνειδήσεως, οὐδ' ἀναμάρτητον θέλει νὰ παραστήσῃ ἑαυτὸν, οὐδ' ἤρωα στωικότητος καὶ ἀναληθσίας, ἀνώτερον πάντων τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. « Γνωρίζω, λέγει που (α), τὰς ἀδυναμίας τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, οὐδὲ τῆς ἐμῆς ἐξαιρουμένης, ὥστε ν' ἀρνηθῶ ὅτι αἰσθήματα φιλαυτίας δύναται ν' ἀναμείγνυνται εἰς τὰς θεωρίας ταύτας τὰς περὶ δημοσίου συμφέροντος. Ἡ ἰδιοτέλεια ἔχει τὴν ἐπιδειξιότητα νὰ παρεisdύῃ καὶ εἰς τὸν εἰλικρινέστερον πατριωτισμὸν. Καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς τιμίους ἀνθρώπους ἡ πολιτικὴ δὲν εἶναι ἔργον ἀγίων, ἀλλ' ἔχει ὑποχρεώσεις καὶ σκοτεινὰ μέρη, ἃ ἐκὼν ἄκων πρέπει νὰ δέχηται τις καὶ νὰ ὑποφέρῃ. Ἐξάπτει πάθη, καὶ χορηγεῖ ἀφορμὰς συγκαταβάσεως πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, περὶ ὧν οὐδεὶς νομίζω, ἂν ἀκριβῶς ἐξετάσῃ τὴν καρδίαν του μετὰ τὴν δοκιμασίαν, θέλει εἶσθαι πεπαισμένος ὅτι ἐντελῶς τοὺς διέφυγεν. Ὁ μὴ ἀποφασίζων νὰ φέρῃ ἀθροιστικῶς τὸ βᾶρος τῶν περιπλοκῶν καὶ τῶν ἀτελειῶν τούτων, αἵτινες ἐγκαινται εἰς αὐτὸν τὸν εὐθύτερον πολιτικὸν βίον, προτιμότερον θέλει πράξει περιοριζόμενος εἰς βίον ἰδιώτην καὶ εἰς τὴν καθορὰν θεωρίαν. »

Τοὺς λόγους τούτους ἀναφέρομεν, χωρὶς νὰ θέλωμεν ἐντελῶς καὶ νὰ τοὺς ἐπικυρώσωμεν διότι φρονοῦμεν ὅτι ὁ πρὸς ὑπηρεσίαν τὴν πατρίδος του εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον καταβαίνων, οὐ μόνον δὲν πρέπει ν' ἀλείφεται ὡς εἰς παλαίστραν φιλοπρώτου ἰδιοτελείας, ἀλλὰ μάλιστα ν' ἀγνίξῃ ἐπιμελῶς τὴν καρδίαν του, καὶ εἰς τὸν βωμὸν τοῦ δημοσίου συμφέροντος νὰ καταθέτῃ ὡς ἀπαρχὴν πᾶν ἴδιον πάθος, πᾶσαν φιλαυτίαν, δυναμένην καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ παραγάγῃ αὐτὸν ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ ἣν τὸ ἀληθὲς καθῆκον τῷ διαγράφει, ἔτοιμος νὰ ὑποστῇ τὰς μεγίστας τῶν θυσιῶν, νὰ πῖν τὰ πικρότερα τῶν ποτηρίων, καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ὑπολήψεώς του τὰ ῥάκη ν' ἀφήσῃ, ἂν εἶναι ἀνάγκη, εἰς τοὺς ὄνυχας τῆς ἀπάτης, τῆς ἀχαριστίας καὶ τῶν συκοφαντιῶν. Δὲν νομίζομεν ὅτι ὁ οὕτω σκεπτόμενος πολιτικὸς ἀνὴρ ἐν θεωρίαις μόνον πλανᾶται, οὐδ' ὑπολαμβάνομεν τὸν χαρακτήρα φέρ' εἰπεῖν τοῦ Ἀριστείδου ἐν τῇ πολιτείᾳ ὡς ἐπίνοιαν μυθιστοριογράφου.

Ἄλλ' ἡ γενναία αὐτῆ τοῦ Κ. Γιζώτου ἐξομολόγη-

(α) Σελ. 286.